

OTAZNÍKY NAŠICH DĚJIN

Miroslav Kalousek

Vládní vojsko 1939 – 1945

vlastenci či zrádci?

Miroslav Kalousek

VLÁDNÍ VOJSKO 1939–1945
Vlastenci či zrádci?

Nakladatelství Libri
Praha 2002

© Miroslav Kalousek, 2002

Odborný recenzent: PhDr. Jaroslav Hrbek

© Libri, 2002

ISBN 80-7277-063-2

OBSAH

Úvod	9
Likvidace československé branné moci	10
Vznik vládního vojska	12
Důvody k vytvoření vládního vojska	12
Schůzka v hotelu Imperial	12
Organizace vládního vojska	14
Zřízení a organizace vládního vojska	14
Početní stavy	14
Doplňování	15
Zákaz sňatků	16
Předčasné propuštění	17
Vládní vojáci židovské národnosti	17
Legionáři	18
Hierarchie vládního vojska	19
Generální inspektorát	19
Generální inspektor	19
Inspektoráty	20
Prapory	20
Mužstvo vládního vojska	21
Vojenské sklady, ozdravovny	21
Výcvik vládního vojska	22
Zbíhání	22
Výzbroj a výstroj	24
Výzbroj	24
Výstroj	24
Vojenské a pracovní asistence vládního vojska	26
Odchody leďů	26
Jiné pracovní asistence	27
Železniční strážní služba	28
Hlídky	28
Zranění a úmrtí strážných	29
Sabotáže	30
Zadržení běženci	31
Nasazení vládních vojáků k potírání „padákových skokanů“	32
Nástin spojení vládních vojáků s národním odbojem	35
Obrana národa a vládní vojáci	35

Odbojové skupiny s účastí vládních vojáků	38
Upozornění a výhrůžky	39
Vládní vojsko v Itálii	42
Důvody pro odsun z protektorátu	42
Odvelení vládního vojska do Itálie	45
Zasazený generální inspektorát	45
Přeprava do Itálie	45
Německý spojitelský štáb	47
Soudní pravomoc	47
Dislokace velitelství a praporů	48
Vztahy s italskými partyzány	49
Přepady	49
„Odvlékání“	51
Další formy kontaktů s partyzány	53
Postihy za zblhání a odměny pro vládní vojáky v Itálii	55
Zapojení vládních vojáků do odboje v Itálii	57
Kontakty s krajany	57
Češi v italském odboji	58
Partyzánská skupina Pudlo	59
Spojení domácího odboje s vládním vojskem v Itálii. Situace ve vlasti	61
Ústřední vedení odboje v Miláně	62
Operace SILICA	68
Odzbrojení vládního vojska	70
Dislokace zasazeného vládního vojska od listopadu 1944	72
Zásobování, styk s vlastní	74
Československý revoluční výbor vládního vojska v severní Itálii	74
Zima 1944/1945	75
Péče o mužstvo	77
Sabotáže	77
Jaro 1945	78
Ilegální činnost	79
Vládní vojsko v americké internaci	81
Situace v internovaných jednotkách	83
Vládní vojsko ponechané v protektorátu	85
Nemocnice vládního vojska v Praze	86
Odebrání vybavení vládního vojska německou armádou	86
Strážní oddíl Lány	87
Pracovní asistence vládního vojska v protektorátu	87
Vládní vojáci v Pražském povstání	89
Napojení vládních vojáků na odboj	89
Vládní vojsko v Praze a okolí na počátku května 1945	90
Počátky povstání a posádka Štefánikových kasáren	91

Akce u Rozhlasu	94
Vládní vojáci při obraně Staroměstské radnice	95
„Hájili jsme Hrad“	96
Uprostřed Wehrmachtviertelu	99
Likvidace vládního vojska	103
Závěr	105
Přílohy	
Příloha 1: Složení útvarů vládního vojska	106
Příloha 2: Přehled hodností a titulů používaných ve vládním vojsku a wehrmachtu	110
Příloha 3: Zkratky užívané ve vnitřním styku vládního vojska	113
Příloha 4: Dislokace útvarů vládního vojska v roce 1939	113
Příloha 5: Opatření pro hladký odchod leďů	114
Příloha 6: Výkaz pro státního presidenta E. Háchu o průběhu asistenci vládního vojska za rok 1942	116
Příloha 7: Přehled počtu mužstva ke dni 1. 4. 1942	119
Příloha 8: Přehled asistenčních zákroků vládního vojska v době odchodu leďů v roce 1940	119
Příloha 9: Rozvrh železniční strážní služby	121
Příloha 10: Výzva k veřejným zaměstnancům Protektorátu Čechy a Morava ze 3. listopadu 1941	122
Příloha 11: Výzva k dobrovolnému vstupu do vládního vojska – zpráva pro tisk	122
Příloha 12: Projev státního presidenta E. Háchy k vojákům v roce 1940	123
Příloha 13: Výstrojní řád vládního vojska	124
Příloha 14: Podřízenost jednotek vládního vojska zasazeným inspektorátům v květnu 1944	128
Příloha 15: Početní stavy zasazeného vládního vojska	129
Příloha 16: Dislokace zasazeného vládního vojska od června 1944	130
Příloha 17: Dislokace zasazeného vládního vojska na přelomu let 1944/45	131
Příloha 18: Seznam českých partyzánských oddílů v Itálii	132
Příloha 19: Přehled výzbroje ukořistěné vládními vojáky v průběhu květnového povstání	133
Příloha 20: Bojové úseky a opěrné body posilované praporem 1 v květnovém povstání v Praze	133
Příloha 21: Ztráty vládního vojska při bojích v Praze	134
O pramenech a literatuře	135
Prameny	135
Literatura	137
Seznam pramenů a literatury	139
Poznámky	143

*Bylo či nebylo
spíš bylo vojsko jež
v Čechách se zrodilo
když právě za války
hlásaly kutálky
Němcům že
všechno se dařilo.*

*Až přijde
den lidské odplaty
i vládní voják
se neztratí
vyžene ze země
nacistický plémě
které se
nikdy už nevrátí.*

Karel Effa

ÚVOD

„Platný jako vládní vojsko v Itálii.“ Okřídlené rčení, které se však z povědomí vytrácí společně s pamětníky italské anabáze českých vojáků v období druhé světové války. Označuje neschopnost, zbytečnost, zmar. Co však se skrývá za termínem vládní vojsko? Máme vůbec povědomí o osudech příslušníků tohoto vojenského tělesa? Můžeme se oprávněně ptát, zda se vládní vojáci zařadili do odboje proti okupantům, nebo nám nezbude nic jiného než konstatovat jejich podíl na represích proti obyvatelům protektorátu?

Často se setkáváme s osočováním Čechů z kolaborace, kterou vedou ve svůj vlastní prospěch, a dokonce pro taková tvrzení můžeme najít věrohodná svědectví. Podobně však nacházíme prameny potvrzující zapojení příslušníků našeho národa do odboje. I ve vládním vojsku můžeme najít oba póly této velmi široké škály.

Příběh vládních vojáků je třeba vnímat především jako příběh lidí ve složité době. Hodnotme proto příslušníky vládního vojska co nejobjektivněji a přemýšlejme, jak bychom se v obtížné situaci, již jim bylo dáno prožívat, zachovali na jejich místě.

LIKVIDACE ČESKOSLOVENSKÉ BRANNÉ MOCI

Jedním z důsledků násilného obsazení okleštěné republiky nacisty 15. března 1939 se stalo rozpuštění československé armády, které vyplývalo z článků 1 a 7 výnosu Adolfa Hitlera ze dne 16. března 1939:

„Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a vstupují jako Protektorát Čechy a Morava pod její ochranu.“⁽¹⁾

Článek 7 se celý dotýká vojenské ochrany protektorátu:

„1) Říše poskytuje protektorátu vojenskou ochranu.

2) Vykonávajíc tuto ochranu, udržuje říše v protektorátu posádky a vojenské zařízení.

3) Pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může protektorát zřídit vlastní sbory. Organizaci, početní sílu a výzbroj určí říšská vláda.“⁽²⁾

Na základě tohoto výnosu vydala vláda 6. června nařízení č. 139 o umísťování a jiném zaopatření zaměstnanců vojenské správy a děsloužících, kterým přesně stanovila způsob, jakým se všichni vojenští gážísté z povolání a děsloužící převáděli do jiných oborů veřejných služeb. Také se jim mělo usnadnit zakládání a nabývání hospodářských podniků či přestup do soukromých služeb. Ministerstvo se dokonce zavázalo zabezpečit studium nebo odborné školení těm vojákům, kteří neměli odslouženo 10 let tvořících nárok na výslužné.

Nařízení dále určovalo obory, do kterých dotyčný nesměl nastoupit. Vojákům z povolání a děsloužícím mělo ministerstvo nalézt práci v různých oborech veřejných služeb, přičemž nesměli být převeleni do pracovních služeb, svazu mládeže či jiných podobných organizací a nesměli vstupovat do cizích armád. Již zde je tedy možné pozorovat první důvody vzniku vládního vojska.⁽³⁾

Zaměstnancům vojenské správy, kteří dovršili 48. rok věku, umožnily vojenské správy přejít do trvalé výslužby. Židé byli propuštěni do výslužby z moci úřední a ti, kteří nedovršili 10 let služební doby, byli propuštěni s odbytným.

Podle části II § 5 vládního nařízení č. 139 byla vojenským gážístům z povolání a děsloužícím mimo uvolněná místa ve státní správě vyhrazena veškerá místa ve vládním sboru protektorátu, nazývaném později české vládní vojsko a po zásahu okupantů pak již pouze vládní vojsko.

Převádění do ministerstvem určeného zaměstnání nemohl dotyčný odřící a domáhat se zařazení do služby jiné.⁴⁾ Každý zaměstnanec vojenské správy byl povinen nastoupit na místo, které mu bylo přiděleno. Pokud někdo nemohl službu nastoupit, musel svou situaci obratem oznámit ministerstvu národní obrany v likvidaci a podrobně udat důvody. Pokud by dotyčný službu nenastoupil bez předchozího vysvětlení, jeho projev by ministerstvo klasifikovalo jako rezignaci na službu a dotyčný by ztratil nárok na zaopatření dle vládního nařízení č. 139/39 Sb., neboť mu ministerstvo národní obrany již zaopatření obstaralo.

Od 1. srpna 1939 zakázali okupanti nošení československého vojenského stejnokroje a zbylí vojáci museli do práce docházet v civilním oděvu. Termíny likvidace československé armády byly stanoveny takto: útvary zbraní a služeb, úřady a ústavy, velitelství divizí do 31. 7. 1939, velitelství sborů do 30. 9. 1939 a ministerstvo národní obrany do 31. 12. 1939. Likvidací byl pověřen do 7. 5. 1939 generál Jan Syrový, poté generál Alois Eliáš.⁵⁾ Od 7. září plnil tento úkol generál Jan Hrabčík.⁶⁾

VZNIK VLÁDNÍHO VOJSKA

DŮVODY K VYTVOŘENÍ VLÁDNÍHO VOJSKA

O motivech, které vedly okupanty k vytvoření protektorátního vojska, se můžeme pouze dohadovat. Snad nejbližší pravdě bude teorie, že koncepcí mezinárodní politiky Německa v této době připouštěla možnost, aby si satelity říše zřídily omezené ozbrojené sbory. Tím měla být demonstrována tolerantnost okupační moci jak k domácímu obyvatelstvu „ochraňovaných“ zemí, tak směrem ke spojencům a velmocím. Celému světu Německo signalizovalo, že je partnerem, se kterým se musí počítat, nicméně život národů vzatých pod protektorská křídla může mít kromě jiného i spousty pozitiv.

Můžeme se též domnívat, že okupační moc chtěla předejít sociálnímu pnutí uvnitř protektorátu, které by jistě nastalo, kdyby mnoho vojáků z povolání nemohlo najít práci a uživit své rodiny. Toho se Němci museli obávat, protože na území protektorátu by vyvstala stálá hrozba vzniku odbojových skupin či útěků špičkových důstojníků a poddůstojníků za hranice a jejich následné zapojení se do zahraničních armád. Vždyť jenom z resortů ministerstev obrany a zahraničí muselo odejít na 120 000 zaměstnanců.⁷⁾

Vznik autonomních vojenských jednotek proto připouští již Hitlerův výnos o zřízení protektorátu, kde se praví, že „pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může protektorát zřídit vlastní svazky“.⁸⁾ Také německá legace ujišťovala presidenta Emila Háchu 15. března 1939 o tom, že jeho hradní stráž mu bude ponechána.⁹⁾

SCHŮZKA V HOTELU IMPERIAL

Mezi 17. a 19. březnem byl ve Vídni v hotelu Imperial Adolfem Hitlerem ustanoven říšským protektorem v Čechách a na Moravě Konrad von Neurath a Karl Hermann Frank jeho státním tajemníkem. K. H. Frank k setkání v hotelu Imperial po válce řekl: „8. března jsem byl Hitlerem povolán do Vídně do hotelu Imperial, kde jsem byl s Neurathem uveden do pokoje, kde byl již Hitler. Hitler jmenoval osobně Neuratha říšským protektorem a mne státním tajemníkem a při té příleži-

tosti se zmínil, mluvě o osobě dr. Háchy, že prezident bude požívat vši úcty jako hlava státu a k jeho ochraně zřídí malou osobní gardu jen z českých vojáků. Také prohlásil, že dovoluje zřízení zvláštní jednotky, ozbrojené pouze lehkými zbraněmi z českých lidí v počtu 8000 mužů. Více o věci nemluvil.¹⁰⁾

Podle následných informací od zmocněnce říšské branné moci, které upravil generál Franz Halder, náčelník generálního štábu pozemních vojsk, mělo být vládní vojsko postaveno do konce roku 1939 v počtu asi 7000 mužů: „Příslušníci tohoto vojska mají být nejprve nabráni z nyníšších příslušníků československé branné moci, a to důstojníků, rotmist-rů a dělesloužících.“ První nábor do vládního vojska nemusel být dob-rovolný, ale mohl být – a také byl – prováděn stejně jako umísťování zaměstnanců vojenské správy ve státních a veřejných službách, tedy rozkazem.¹¹⁾

Rozhodnutím protektorátní vlády, která přistoupila na Halderovu podmínku o snížení počtu členů nové vojenské formace, byl stanoven způsob výstavby vládního vojska, a to jako vládního vojska z povolání, jehož služební doba činila 25 let. Stavba tělesa se prováděla:

1. převedením vojenských gážístů a dělesloužících, včetně občanských zaměstnanců z rušeného resortu obrany;
2. dobrovolným vstupem na základě přihlášky;¹²⁾
3. přijímáním smluvních zaměstnanců.¹³⁾

Ministerstvo národní obrany, nacházející se ve stavu likvidace, tak v roce 1939 do vládního vojska podle vládního výnosu převedlo 490 důstojníků všech zbraní a hodností (z toho 70 legionářů), 2935 rotmist-rů (z toho 629 legionářů a italských domobranců) a 2515 dělesloužících poddůstojníků.¹⁴⁾

Jednotky byly podřízeny vrchnímu zmocněnci říšské branné moci v protektorátu. Tuto funkci vykonával v té době generál pěchoty Erich Friderici.¹⁵⁾ Do organizace vládního vojska tak bylo ze strany němec-kých orgánů neustále zasahováno, ostatně jako do všech vnitřních zá-ležitostí protektorátu. A tak není divu, že při potlačování všech sym-bolů samostatnosti českého národa nařídil úřad říšského protektora, že se vládní vojsko nesmí nazývat „českým vládním vojskem“, nýbrž pouze vojskem „vládním“. Slovo „český“ mělo z očí obyvatelstva navždy vymizet.

Po pražských podzimních demonstracích v roce 1939 udělil generál Friderici představitelům vládního vojska „kamarádskou radu“, podle které se měli vládní vojáci vyvarovat protistátních projevů. Viníci v ta-kovém případě měli být potrestáni na hrdle a vládní vojsko rozpuště-no. Tisíce živitelů rodin by tak přišlo o existenci.¹⁶⁾ „Přátelské upozor-nění“, jakých se později vládnímu vojsku dostalo nepočítané...

ORGANIZACE VLÁDNÍHO VOJSKA

ZŘÍZENÍ A ORGANIZACE VLÁDNÍHO VOJSKA

V důsledku výnosu vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939, č. 75 Sb. o Protektorátu Čechy a Morava čl. 7, odst. 3, zřídili okupanti vládním nařízením vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava. Vládní nařízení mělo zpětnou účinnost od 1. 7. 1939.¹⁷⁾ Vojsko bylo podřízeno státnímu prezidentovi prostřednictvím předsedy vlády. Mělo za úkol spolupůsobit při udržování vnitřní bezpečnosti a pořádku včetně pomocných služeb, zvláště při pohromách ohrožujících život a majetek. Do budoucna se povinnosti představované pomocnými službami (k nemalé radosti nadřízených důstojníků wehrmachtu) neustále rozrůstaly.

Vládní vojsko bylo organizováno jako profesionální armáda, mužstvo se zavazovalo k službě o celkovém trvání 25 let. Po ukončení služby měl mít každý voják nárok na umístění na vyhrazeném úřednickém služebním místě. Doba služby v bývalé československé armádě, v armádě bývalého Rakousko-Uherska nebo v bývalém československém zahraničním vojsku se do délky služby započítávala.¹⁸⁾

Tímto rozhodnutím byla pro službu v českém protektorátním vojsku získána řada vojáků, neboť nárok na umístění na vyhrazeném úřednickém místě mohlo mužstvo uplatnit počínaje 1. říjnem 1940. Pro mnohé starší ročníky se zdála krátkodobá služba a brzké vyřazení vcelku dobrou alternativou, jak v rozbouraných dobách zajistit rodinu. Nelze však zapomenout na fakt, že kontingent vládního vojska v roce 1939 tvořili převážně vojáci, které na jejich nové působiště převedlo ministerstvo národní obrany v likvidaci.

POČETNÍ STAVY

Maximální síla vládního vojska měla činit 7000 mužů (včetně 280 důstojníků). Z toho počtu se počítalo s 2000 vojiny, které by bylo možné „přidržeti k pracem nižšího druhu“. Dále mělo vojsko přijmout na 350 stálých civilních zaměstnanců, přičemž bývalí českoslovenští důstojníci mohli vstoupit do vládního vojska v celkovém počtu 200 osob, aniž by byli počítáni do stavu 280 důstojníků nebo 350 civilních zaměstnanců.¹⁹⁾ Se zaměstnanci ženského pohlaví se nepočítalo vůbec.

V červnu 1939 ministerstvo národní obrany v likvidaci převedlo z původní československé armády celkem 5940 vojáků, jak podrobněji rozvádím na straně 13.²⁰⁾ Plánovaných počtů však těleso nikdy nedosáhlo a počet vojáků se pohyboval okolo počtu prvního roku existence, neboť přijímání nových členů vládního vojska limitoval úřad říšského protektora, odkud na vládní vojáky s nelibostí dohlížel K. H. Frank.

DOPLŇOVÁNÍ

Protože odchody vojáků do výslužby a zatýkání redukovaly stavy české jednotky již v prvním roce existence, Generální inspektorát musel počty neprodleně doplnit. Nábor se prováděl každoročně dobrovolným vstupem. Uchazeč se zavazoval odsloužit 25 let. Minimální věk pro vstup činil 18 let. Vybraní odvedenci nastupovali k útvarům 1. října každého roku.

Výzvu k dobrovolnému vstupu zveřejňoval Generální inspektorát každoročně do konce prosince ve *Věstníku Protektorátu Čechy a Morava* a stejně tak v denním tisku a rozhlasu spolu s uveřejněním všeobecných podmínek pro přijetí, jimiž byly:

1. dokončený 18. rok a nepřekročený 24. rok;
2. svobodný stav (bez alimentálních otcovských povinností), což bylo třeba v žádosti doložit²¹⁾;
3. státní občanství Protektorátu Čechy a Morava, česká národnost, původ árijský;
4. bezúhonnost, svéprávnost a duševní způsobilost;
5. silné, zdravé tělo a minimální výška 165 cm;
6. znalost českého jazyka slovem i písmem;
7. ukončená obecná škola.

Vstup do vládního vojska byl spojen se závazkem sloužit 25 let na základě podepsaného reversu, na němž vlastnoruční podpis uchazeče musel ověřit příslušný obecný (městský) úřad. Nezletilí potřebovali k vstupu do vládního vojska souhlas otce nebo poručníka, jejichž podpis ověřil úřad v místě trvalého bydliště. Prání odváděných sloužit u určité zbraně nebo v určité posádce vládní vojsko nevyhovovalo.

Prapory do konce března předložily Generálnímu inspektorátu žádosti se všemi doklady uchazečů, kteří vyhověli i při předběžné lékařské prohlídce, s posudkem velitele praporu a dobrozdáním šéflékaře Generálního inspektorátu. Odvod se prováděl zpravidla od 1. května.²²⁾ Nutno poznamenat, že nespolehlivost a dezerce po odsunu většiny vládních vojáků do Itálie před létem 1944 způsobily, že se náborové akce v posledních dvou letech 2. světové války už nekonalý.

ZÁKAZ SŇATKŮ

Príslušníci, resp. mužstvo vládního vojska měli předpisy zakázáno „vstupovat v sňatek bez povolení Generálního inspektorátu“. Šlo o mimořádné rozhodnutí, které je však pochopitelné. Platy mužstva nedosahovaly potřebných výšek a uzavřené manželství, odkázané pouze na manželovu gáži, by muselo pochopitelně strádat. K žádosti o povolení k sňatku musely být proto připojeny notářsky ověřené doklady o tom, jakým způsobem bude zamýšlený sňatek hmotně zajištěn. Zdaleka nestačilo jen prohlášení osoby poskytující věno, že určitý majetek nevěstě daruje věnem – byl nutný i úřední doklad o tom, že dárce je solventní. Takovými doklady se rozuměly výpisy z pozemkových knih, potvrzení příslušného finančního úřadu nebo písemné prohlášení peněžního ústavu, který peníze spravoval.

Jestliže hmotné zajištění budoucího manželství spočívalo v periodické podpoře, kterou hodlali nevěstě poskytovat její rodiče nebo jiné osoby, žadatelé předkládali úředně ověřený doklad o majetkových poměrech dárců, z něhož bylo možno posoudit, zda jsou schopni slíbenou podporu poskytovat. Dále museli snoubenci předložit notářsky či jinak úředně ověřené závazné prohlášení rodičů či jiných dobrodinců nevěsty, jakou částku a v jakých lhůtách budou novomanželům poskytovat.

Měl-li žadatel vlastní majetek, jenž měl sloužit k zabezpečení zamýšleného sňatku, ve vlastním zájmu měl předložit rovněž úředně ověřené doklady.

Jestliže snoubenka pracovala, vojsko požadovalo k žádosti o povolení sňatku připojit ještě prohlášení žadatele, zda jeho manželka hodlá i po uzavření sňatku nadále provozovat svoje dosavadní zaměstnání.²³⁾

Protože uzavírání sňatků vojenské správy velice zkomplikovaly, docházelo k soužití partnerů bez úředního spojení, jak Generální inspektorát poznamenal, k tzv. konkubinátu.²⁴⁾ Zjištění „divokého“ vztahu však dvojici nikterak neprospělo a již vůbec se nedalo hovořit o posunu směrem k vytvořenému manželství. V očích nadřízených vojáky dokonce degradovalo.

Častým jevem se staly sňatky uzavírané bez povolení.²⁵⁾ Ty se však mohly stát důvodem k vyloučení z vládního vojska, a „jen s ohledem na mimořádné poměry, za kterých se to stalo, a se zvláštním blahovolným zřetelem k existenci jejich rodin“, upouštěl generální inspektor výjimečně od propuštění provinivších se rotmistrů a poddůstojníků z vládního vojska a očekával od nich, „že přesným plněním svých povinností, ukázněným chováním a horlivostí ve službě se ukáží hodnými tohoto blahovolného vyřízení“.²⁶⁾

Nápadně velký počet vojáků vládního vojska žádal také o povolení